

Міністерство культури і мистецтв України

**Державний методичний центр
навчальних закладів культури і мистецтв**

**Історія виконавства на струнно-
щипкових інструментах**

ПРОГРАМА

**для вищих навчальних закладів культури і
мистецтв з фаху “Народні інструменти”**

Київ – 2004

Мета і завдання курсу

Виконавство на струнно-щипкових інструментах, що існує в Україні, пройшло багаторічний шлях розвитку від аутентичних форм музикування до сучасного професійного мистецтва.

Програма курсу історії виконавства на струнно-щипкових інструментах призначена для студентів відповідних кафедр вищих навчальних закладів, де безпосередньо готуються музичні кадри, що будуть у майбутньому належати до авангарду митців галузі народно-інструментального виконавства.

Як дисципліна, що належить до спеціального циклу, вивчення історії виконавства повинно сприяти поширенню художнього кругозору студентів та підвищенню їх професіоналізму.

До задач курсу слід віднести формування у студентів вміння:

- логічно викладати основні версії виникнення та розвитку струнно-щипкових інструментів, обґрунтовувати думку про органічність переходу цих інструментів у ранг академічних;
- оцінювати сучасний рівень виконавства та подальші тенденції розвитку;
- виявляти залежність рівня виконавства від рівня розвитку теорії та методики викладання гри на інструменті, стану освіти;
- узагальнювати виконавський досвід видатних діячів та виконавців на струнно-щипкових інструментах.

В цілому, програма має за мету спрямувати зусилля викладача з історії виконавства на поєднання основних фундаментальних знань з творчим підходом до даного курсу, залучення студентів з відповідним нахилом до науково-дослідної діяльності.

Методичні рекомендації щодо форм роботи

Курс історії виконавства на струнно-щипкових інструментах не має виданих підручників, а матеріалу, що надруковано з питань цієї дисципліни, дуже мало і крім того він розкиданий по досить рідкісних виданнях. Тому успіх викладання даного курсу буде залежати від творчого ставлення викладача, його бажання постійно поповнювати свої знання, розшукуючи новий матеріал з питань минулого у виконанні на струнно-щипкових

Укладач

Т.М. СЕТТ,
доцент Донецької державної музичної академії ім. С.С.Прокоф'єва

Рецензенти:

М.А. ДАВИДОВ,
доктор мистецтвознавства,
професор Національної музичної академії ім. П.І.Чайковського,
заслужений діяч мистецтв України

Б.А. МІХЄЄВ,
професор Харківського державного інституту мистецтв ім. І.П.Котляревського,
заслужений діяч мистецтв України

Відповідальний за випуск

О.І. БІЛОНОВА-ТИЩЕНКО

Редактор

Л.В.МОСКОВЧЕНКО

інструментах, а також від пильної уваги до сучасного стану даної галузі музичного мистецтва.

Загальна кількість годин – 70. Основна форма занять – лекційна. При цьому значне місце повинно бути відведено музичним ілюстраціям. Останні будуть супроводжуватися аналізом творів, що виконуються. Викладачеві бажано також аналізувати безпосередньо виконання, висловлюючи свою точку зору відносно художньої та технічної якості з метою заохочення, до процесу аналізу творів та їх виконання залучаються і студенти.

Подання лекційного матеріалу може мати:

- ознайомлювальну форму, тобто матеріал викладається суто інформаційно;
- форму, що передбачає роз'яснення викладачем своєї точки зору, оцінки тієї чи іншої проблеми;
- проблемну форму, тобто викладач підключає до співрозмови студентську аудиторію і доводить нові положення суто логічним шляхом.

Фактором, що сприяє розвитку активності засвоєння курсу є семінари. Слід зауважити, що кількість годин на вивчення кожної теми викладач визначає сам; він також здійснює розподіл часів між лекційними і семінарськими заняттями. Робота над рефератами активізує аналітичну роботу студентів, розвиває вміння самостійно працювати з літературою і лаконічно та ёмко викладати матеріал.

Заліково-екзаменаційні вимоги

У першому семестрі проводиться залік, у другому – екзамен. До вимог на іспиті входить усна відповідь на два питання. Крім того, студент повинен представити реферат, написаний протягом року.

Приклади тем для рефератів:

1. Кобзарські традиції, їх розвиток на сучасному етапі.
2. Значення “Київської школи гри на струнно-щипкових інструментах” в аспекті академізації останніх.
3. Діяльність В.Комаренка в Харкові.
4. Діяльність В.М.Івка (Донецьк).
5. Сучасні виконавські домрові школи, порівняльна характеристика.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ 1. Історичний розвиток струнно-щипкових інструментів в Україні

1. Народно-інструментальне мистецтво від часів Київської Русі до наших днів.
2. Український інструментарій. Традиції народного музикування в Україні.
3. Бандура, її місце серед сучасних музичних інструментів.
4. Історія існування домри в Україні.
5. Сучасна гітара – інструмент, що пройшов довгий шлях становлення.
6. Балалайка, мандоліна - історія виникнення та функціонування в Україні. Українські цимбали.

Розділ 2. Виконавство на струнно- щипкових інструментах – складова частина академічного мистецтва України.

1. Система музичної освіти для виконавців на струнно-щипкових інструментах в Україні.
2. Оригінальний репертуар для струнно-щипкових інструментів. Еволюція композиторської творчості.
3. Транскрипції творів композиторів-класиків для струнно-щипкових інструментів.
4. Конкурси, їхнє значення для виконавців на струнно-щипкових інструментах.

Розділ 3. Професійні оркестри та ансамблі струнно-щипкових інструментів.

1. Самодіяльне мистецтво.
2. Професійні оркестри та ансамблі струнно-щипкових інструментів.
3. Оркестри та ансамблі за кордоном, подібні до існуючих в Україні.

1. В.В.Андреев, Г.М.Хоткевич, М.М.Геліс, їхня роль у відродженні та становленні сучасного академічного народно-інструментального мистецтва.
2. М.П.Фомін, В.Т.Насонов, М.І.Привалов, Ф.А.Німан – однодумці та помічники В.В. Андреева.
3. Діячі народно-інструментального мистецтва СРСР 20-х – 40-х років 20-го століття.
4. Діячі народно-інструментального мистецтва другої половини 20-го століття Росії та України.

Розділ 1. Історичний розвиток струнно-щипкових інструментів.

Тема 1. Народно-інструментальне мистецтво від часів Київської Русі до наших днів.

Народно-інструментальне мистецтво за часів Київської Русі. Історичні свідчення візантійського вченого VI століття Ф.Симокатті про наявність у слов'ян струнного інструментарію. Традиційні слов'янські народні інструменти в контексті міжнародних аналогів.

Слов'янський літопис "Повесть временных лет". Згадка в ньому про існування різноманітного інструментарію. Застосування музичних інструментів у ратній справі.

Основні носії культури Київської Русі – скоморохи, їх улюблені інструменти. Скоморохи осідлі та мандрівні. Розквіт скоморошого мистецтва за часів Московської Русі. Конфлікт з духовенством та владою.

Перші згадки про балалайку; популярність інструмента серед народу. Умови, що сприяли розповсюдженню гармоніки та гітари у XIX столітті.

Підвищення інтересу до відродження національної культури у другій половині XIX століття. Створення Великоруського оркестру народних інструментів. Вплив діяльності В.В.Андреева на відродження української національної культури.

Академізація домри, балалайки, бандури у XX столітті.

Тема 2. Український інструментарій. Традиції народного музикування

Становлення трьох народів та їх культур після розпаду Київської Русі. Зміни у побуті, звичаях, культурі.

Дослідницька праця А.Рігельмана "Летописное повествование о Малой России". Характеристика інструментарію, що побугував в Україні. Інструментальна музика Запорізької Січі.

Струнні, духові та рогові оркестри в панських садибах за часів кріпацтва. Сольне виконавство кобзарів, торбаністів, лірників, їхній репертуар.

Традиції ансамблевого музикування в Україні – "троїсті музики" або "капельіста". Інструментальний склад, репертуар, особливості виконавського стилю.

Тема 3. Бандура, її місце серед сучасних музичних інструментів

З історії виникнення бандури

Різні версії виникнення бандури. Думка російського етнографа О.Фамінціна про створення бандури, що була підтримана М.Лисенком. Існування інструмента, подібного до бандури, у Стародавній Греції.

Існування танбуровидних інструментів у скифський період. Поява бандури в Україні у XVII столітті, у зв'язку з католизацією українського народу.

Популярність бандури в Україні. Подвійна назва інструмента – “кобза-бандура”.

Кобзарське мистецтво

Розквіт кобзарського мистецтва у XVII-XVIII століттях. Кобза – інструмент вільного козацтва. Зображення козака Мамає. Приїзд кобзаря Остапа Вересая до Києва на початку XIX століття.

Перші серйозні дослідження кобзарського епосу у XX ст. Аналіз репертуару. Класифікація дум.

12-й Археологічний з'їзд 1902 року у Харкові, його вплив на подальше існування кобзарства в Україні та розвиток бандури. Роль Г.Хоткевича у цьому процесі.

Утиснення та репресії проти кобзарів, зміни у репертуарі.

Розвиток кобзарського мистецтва сьогодні.

Академічне бандурне мистецтво XX століття

Роль Г.Хоткевича в академізації бандури. Реконструкція інструмента, створення школи гри.

Удосконалення бандури у 60-ті роки, “львів'янка” та “чернігівська” хроматичні бандури. Поява талановитих бандуристів-солістів С.Баштана, А.Омельченка.

Професійна підготовка бандуристів сьогодні, репертуар, концертна діяльність. Подальше удосконалення бандури, бандура Р.Гриньківа.

Точка зору російського мистецтвознавця К.Верткова щодо штучного відродження домри В.В.Андрєєвим. Спростування версії деяких вчених про запозичення домри у східних народів, за часів монголо-татарського іга. Сперечання щодо назви інструмента.

Документи минулого, що засвідчують про наявність струнного танбуровидного інструмента у древніх слов'ян.

Дослідження рукописних релігійних праць XVI-XVII століть із зображенням домри. Зображення домри на мініатюрах “Музиканти царя Давида”. Популярність домри серед скоморохів. Знищення інструмента у середині XVII ст.

Існування танбуровидного інструмента після переміщення політичного центру з Києва до Москви. Два різновиди – малострунний та багатострунний.

Зображення кобзи (ідентичне домрі), що зберігаються у Архиві Київського державного інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Рильського та Львівському музеї українського мистецтва.

Роль В.В.Андрєєва у відродженні домри. Шляхи академізації інструмента. Сучасна домра – інструмент з широкими художніми та технічними можливостями, своїм репертуаром, талановитими виконавцями.

Тема 5. Сучасна гітара – інструмент, що пройшов довгий шлях становлення

Попередники гітари – грецька кіфара, іспанська віуела, італійська віола, а також лютя. Затвердження гітари в Італії наприкінці XVI століття. Поява класичної 6-струнної гітари.

Семиструнна гітара, популярність її в Росії. Нові види гітар, що з'явилися у XIX-XII століттях, утвердження академічної гітари в світі.

Перший період розквіту виконавства на класичній гітарі – кінець XVIII–початок XIX століття. М.Джуліані та його учні.

Іспанська музична школа другої половини XIX ст. І.Альбеніс – його вплив на формування академічної гітарної школи.

Ф.Таррега, А.Сеговія – новий погляд на професіоналізм у гітарному мистецтві, творчі пошуки в галузі звуковидобування, розширення художніх та технічних можливостей інструмента. Твори Е.Віла-Лобоса, Х.Родріго, М.Понсе, присвячені А.Сеговія.

Поява гітари в Росії. Перший підручник для навчання гри на гітарі. Творчість російських гітаристів А.Сіхри та М.Висоцького.

Місце гітари у сфері аматорського мистецтва в Росії, СРСР, Україні. Видатні гітаристи-професіонали ХХ століття в Україні, Росії та в державах західної Європи.

Тема 6. Балалайка, мандоліна – історія виникнення та функціонування в Україні. Українські цимбали.

Перші згадки про балалайку, версії про виникнення інструмента. Популярність балалайки у XVIII-XIX століттях, відродження та реконструкція її В.В.Андреевим.

Місце балалайки в аматорському та професійному мистецтві ХХ ст. в СРСР та в Україні. Видатні виконавці, репертуар. Стан балалаєчного виконавського мистецтва сьогодні.

Мандоліна, поява та її популярність в Італії. Різновиди, розповсюдження неаполітанської мандоліни в усьому світі. Численні “неаполітанські” оркестри в Україні в першій половині ХХ ст. Сучасне сольне виконавське мистецтво на мандоліні в Україні, в Західній Європі, в усьому світі. Репертуар, виконавці.

Українські цимбали. Історія виникнення, удосконалення, існування в Україні. Репертуар.

Розділ 2. Виконавство на струнно-щипкових інструментах – складова частина музичного академічного мистецтва України

Тема 1. Система музичної освіти для виконавців на струнно-щипкових інструментах в Україні

Наявність класів струнно-щипкових інструментів в усіх ланках освіти від школи до аспірантури.

Особливості становлення освіти в народно-інструментальному мистецтві після Жовтневої революції 1917 року. Перші класи у студиях, школах Києва, Харкова. Відкриття класів народних інструментів у Харківському музично-драматичному інституті, Київському музичному училищі, консерваторії.

Перший набір у Харківську робочу консерваторію, відкриття відділів народних інструментів у Львівській та Одеській консерваторіях.

Перша кафедра народних інструментів у Київській консерваторії, закладення теоретичного базису, розроблення навчального плану. Відкриття відповідних кафедр після Великої Вітчизняної війни в Одесі, Львові, Донецьку.

Тема 2. Оригінальний репертуар для струнно-щипкових інструментів. Еволюція композиторської творчості.

Твори для балалайки та оркестру народних інструментів, що були створені В.В.Андреевим і першими виконавцями на домрі, балалайці. Перші твори професійних композиторів.

Зростання виконавської майстерності домристів і балалаєчників після Великої Вітчизняної війни, увага з боку професійних композиторів (М.Будашкін, В.Речменський, Ю.Шишаков, П.Куліков.). Репертуар гітаристів відповідного періоду, твори О.Іванова-Крамського, М.Осокіна, М.Іванова. Оригінальний репертуар бандуристів (В.Коломієць, М.Дремлюга, Д.Клебанова, В.Кирейко, С.Баштан), цимбалістів.

Якісні зміни в репертуарі для струнно-щипкових інструментів у 80-х роках ХХ ст. Твори композиторів-виконавців О.Циганкова, В.Івка, Б.Міхеєва, Р.Гриньківа, В.Козлова, Г.Ольшанського, Д.Попічука – нове ставлення до можливостей інструмента. Твори композиторів К.М'яскова, В.Підгорного, В.Зубицького, В.Польового, О.Білошицького, Є.Мілкі, Д.Клебанова.

Тема 3. Транскрипції творів композиторів-класиків для струнно-щипкових інструментів

Роль транскрипцій у концертному репертуарі музикантів різних спеціальностей. Ставлення до цього виду творчості з боку видатних музикантів. Значення транскрипцій для виховання музикантів – виконавців на струнно-щипкових інструментах.

Види перекладень: аранжування, перекладення, транскрипція, транскрипція-обробка. Відмінність видів перекладення, приклади.

Основні вимоги до репертуару, що обирається для транскрипцій, підготовча робота, критерії ставлення до авторського тексту. Прийоми та засоби перекладень.

Тема 4. Конкурси, їх значення для виконавців на струнно-щипкових інструментах

Значення конкурсів для творчого зростання музиканта. Позитивні і негативні сторони сучасної системи змагань.

Перші міжнародні конкурси сучасного зразка в світі, в Росії, перші змагання виконавців на народних інструментах в Ленінграді, Одесі. Всесоюзний огляд-конкурс виконавців на народних інструментах 1939 року.

Всесвітні фестивалі молоді та студентства і Всесоюзні конкурси, що проводились напередодні фестивалів. Перемоги виконавців на струнно-щипкових інструментах на Всесоюзних конкурсах артистів естради. Всеросійські конкурси виконавців на народних інструментах, їх значення для подальшого розвитку виконавської майстерності.

Українські конкурси: Республіканський, присвячений 50-річчю комсомолу (1968р.), Українські Республіканські конкурси 1977-го, 1981-го, 1988-го, 1992-го, 1995-го років, конкурси ім. Г.Хоткевича. Лауреати вищеназваних змагань.

Сучасні Міжнародні конкурси виконавців на струнно-щипкових інструментах: "Кубок півночі" (м.Череповець), "Червоний сарафан" (м.Мурманськ), конкурси ім.Андрєєва (Москва, Санкт-Петербург), ім.Жиновича (Мінськ). Гітарні конкурси у Польщі, Італії, Іспанії та інших країнах світу.

Розділ 3. Оркестрове та ансамблеве виконавство на струнно-щипкових інструментах

Тема 1. Самодіяльне мистецтво

Популярність домро-балалаєчних ансамблів та оркестрів в Україні в першій половині ХХ століття, як наслідок впливу діяльності В.В.Андрєєва. Миколаївський оркестр судоремонтного заводу під керівництвом Г.Манілова, концертна діяльність, співпраця з професійними композиторами, навчання в Одеській консерваторії.

Оркестри Київського заводу "Арсенал", українських народних інструментів клубу "Металіст" Харківського паровозобудівного заводу, Брянського вугільного рудника (м.Кадієвка, Луганської обл.), струнний оркестр Одеського будинку робітників. Склади вищеназваних оркестрів, творчі здобутки.

Капели бандуристів у містах України: Полтаві, Харкові, Кривому Розі, Дніпропетровську, Миргороді, Києві.

Розквіт аматорського мистецтва після Великої вітчизняної війни. Оркестр народних інструментів при Луганському вагонобудівному заводі під керівництвом Г.Аванєсова.

Домро-балалаєчні колективи, гуцульські оркестри, ансамблі бандуристів, сімейні ансамблі, оркестри та ансамблі народних інструментів у палацах піонерів, професійно-технічних училищах, що постійно звітували на оглядах художньої самодіяльності у повоєнні роки.

Сучасний стан аматорського оркестрового та ансамблевого музикування на струнно-щипкових інструментах.

Тема 2. Професійне оркестрове та ансамблеве музикування на струнно-щипкових інструментах

Перші професійні колективи – Харківський оркестр при відділі народної освіти, Харківський камерний ансамбль ім. В.В.Андрєєва. Київські колективи – оркестр народних інструментів при радіокомітеті та оркестр філармонії.

Створення у 1944-у році за ініціативою М.М.Геліса оркестру народних інструментів при Республіканському радіокомітеті. Діяльність Державної капели бандуристів. Ансамблі бандуристів Харківської філармонії, Київського радіокомітету.

Діяльність у повоєнні роки оркестру народних інструментів Харківської філармонії, секстету домр Харківського радіокомітету, секстету домр Кримської філармонії.

Плідна праця оркестрів народних інструментів хора ім.Верьовки, Черкаського та Закарпатського народних хорів. Оркестри народних інструментів у навчальних закладах. Оркестр "Лих домер" (Донецьк).

Утворення оркестру народних інструментів Українського радіо та Державного оркестру народних інструментів. Склад, творчі досягнення цих колективів.

Філармонічні ансамблі, що діють сьогодні.

Тема 3. Зарубіжні оркестри та ансамблі народних інструментів, подібні до існуючих в Україні

Оркестри Росії: ім.В.Андрєєва, ім. М.Осіпова, оркестр радіо і телебачення Росії, Старовинних народних інструментів, "Боян", хору ім.М.П'ятницького, ансамблю "Берізка" тощо. Історія створення вищезгаданих колективів, керівники, склад, репертуар, основні творчі досягнення.

Загальна характеристика найбільш відомих ансамблів Росії: "Сказ", "Російське тріо", "Урал", "Терем", "Росія".

Оркестри народних інструментів Нью-Йорка, Філадельфії, Стокгольма, Сіднея, їхній склад, репертуар, творча діяльність.

Розділ 4. Діячі народно-інструментального мистецтва ХХ століття СРСР, України, Росії

Тема 1. В.В.Андрєєв, Г.М. Хоткевич, М.М.Геліс, їхня роль у відродженні і становленні сучасного академічного народно-інструментального мистецтва

В.В.Андрєєв – реформатор народних інструментів, людина, що створила Перший Великокурсський оркестр. Диригент, композитор, виконавець, суспільний діяч, викладач.

Реконструкція балалайки, удосконалення прийомів гри, створення оригінального репертуару. Виготовлення оркестрових різновидів балалайки, "Кружок аматорів гри на балалайці", перші концерти, відгуки відомих музикантів.

Розширення тембрової забарвленості: відродження домри, удосконалення духових інструментів. Створення оркестру, блискучі гастролі по країнах світу, палкі відгуки. Створення оркестрів "андрєєвського" типу в Росії, країнах Західної Європи, Америки.

М.М.Геліс – засновник першої кафедри народних інструментів, людина, що багато зробила для академізації народних інструментів.

Захоплення народними інструментами. Перші прояви організаторських здібностей – музична студія у місті Кременчузі. Навчання у Києві, викладацька робота у профшколі, в Київській консерваторії. Відкриття кафедри народних інструментів, закладення основ так званої київської школи гри на народних інструментах.

Праця під час війни у Свердловську: створення оркестру при радіокомітеті, викладацька робота у консерваторії, редакторська та лекторська діяльність.

Вплив діяльності М.М.Геліса на подальший розвиток народних інструментів.

Г.М.Хоткевич – історик, етнограф, літератор, музикант. Оволодіння і реконструкція бандури, створення оригінальних творів, видання підручника для навчання гри, створення школи. Організація виступу бандуристів на XII Археологічному з'їзді у Харкові. Перші в Україні сольні концерти-лекції та організація разом з В.Кабачком полтавської капели бандуристів.

Літературна діяльність та захоплення театром.

Тема 2. М.П.Фомін, В.Т.Насонов, М.І.Привалов, Ф.А.Німан – однодумці та помічники В.В.Андрєєва

М.П.Фомін. Блискуча музична освіта, зустріч з В.В.Андрєєвим. Допомога у проведенні реформ: а) введено навчання гри за нотною грамотою, б) остаточно визначено стрій та склад оркестру, роль кожного інструмента, форма запису партитур, в) закладено основу оригінального репертуару.

В.Т.Насонов. Реалізував себе як викладач, композитор, диригент. Створення збірок для оркестру народних інструментів, шкіл та самовчителів гри на домрі і балалайці. Організація видання партитур за нотною та нотно-цифровою системами. Добрі відгуки про якість методичних праць, переклади їх на іноземні мови.

М.І.Привалов. Знайомство з В.В.Андрєєвим приводить до захоплення музичною етнографією. Публікації про ліру, гудок, домру, балалайку, що викликають інтерес і сьогодні. Композиторська діяльність. Опері у супроводі оркестру народних інструментів. Викладацька робота на безкоштовних музично-хорових курсах, керівництво аматорськими колективами, освітня робота.

Ф.А.Німан. Німець, гобойст, який пов'язав своє життя із Росією та оркестром російських народних інструментів. Праця у різних симфонічних оркестрах, керівництво оркестром Балтійського флоту, викладацька робота у Санкт-Петербурзькій консерваторії. Знайомство з В.В.Андрєєвим, гра в оркестрі народних інструментів, численні обробки, перекладення класичних творів. Керівництво колективом після смерті Андрєєва, підвищення рівня його виконавської майстерності.

*Тема 3. Діячі народно-інструментального мистецтва СРСР 20-40-х років
XX століття*

Б.С.Трояновський, Г.П.Любимов, М.П.Осипов, П.С. Агафшин, О.М.Іванов-Крамської, О.О.Мартінсен, Й.Жинович – найбільш відомі діячі народно-інструментального мистецтва першої половини XX століття. Творчі досягнення, основні риси виконавського стилю, виконавський репертуар, композиторська, педагогічна та суспільна діяльність.

*Тема 4. Діячі народно-інструментального мистецтва Росії та України
другої половини XX століття*

П.І.Нечипоренко, Р.В.Белов, В.П.Круглов, Є.Г.Блінов, Ф.Коровай, Т.І. Вольська, О.А.Циганков, Г.Агратіна, О.К.Фраучі, Г.М.Казаков, С.В.Баштан, М.Т.Лисенко, Б.О.Міхєєв, М.Т.Белоконов, В.М.Івко – найбільш відомі діячі народно-інструментального мистецтва другої половини XX століття. Їхні творчі досягнення, репертуар та основні риси виконавського стилю, композиторська, педагогічна та суспільна діяльність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Авксентьев В. Оркестр русских народных инструментов.– М.,1962
2. Актуальні напрямки відродження та розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.– К., 1995.
3. Баян и баянисты. Сборник статей, вып.4. – М., 1978.
4. Бендерский Л. Страницы истории исполнительства на народных инструментах. – Свердловск, 1983.
5. Бендерский Л.Г. Киевская школа воспитания исполнителя на народных инструментах. – Свердловск, 1992.
6. Бортник Є. Домра у самодіяльному мистецтві Радянської України.– Харків, 1974.
7. Бортник Є. Формування і розвиток домрового мистецтва на Україні в аспекті російсько-українських зв'язків. Автореферат.– К.,1982.
8. Вайсборд М. Сеговия и гитарное искусство XX века. – М., 1989.
9. Вертков К. Русские народные музыкальные инструменты.– Л.,1975.
10. Вольман Б. Гитара в России.– Л.,1961.
11. Гелис М. Методика преподавания игры на домре. – Свердловськ, 1988.
12. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. – К., 1967.
13. Давидов М. Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. – К., 1998.
14. Давидов М. Проблеми розвитку академічного народно-інструментального мистецтва в Україні. – К., 1998.
15. Давидов М. Теоритичні основи викладення інструментальних творів для баяна. – К., 1977
16. Заболотний В.О. Музично-оркестрова культура до Великої Жовтневої революції. – Харків, 1970.
17. Иванов М. Русская семиструнная гитара.– М.-Л., 1948.
18. Илюхин О. Материалы к курсу истории исполнительства на русских народных инструментах. Вып.1.– М.,1969, Вып.2.– М.,1971.

19. Имханицкий М. Новые тенденции в современной музыке для русского народного оркестра. – М., 1981.
20. Имханицкий М. О сущности русских народных инструментов и закономерностях их эволюции. – М., 1987.
21. Имханицкий М. У истоков русской народной оркестровой культуры. – М., 1987.
22. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. – К., 1981.
23. Коган Г. Избранные статьи. – М., 1972.
24. Комаренко В. Українські народні інструменти. – К., 1960.
25. Кузьоміна Л. Слово про майстра. Федір Коровай. – Харків, 1999.
26. Лошков Ю.І. Володимир Андрійович Комаренко. – Харків, 2002.
27. Лысенко Н. Методика обучения игре на домре. – К., 1990.
28. Лысенко Н., Михеев Б. Школа игры на четырёхструнной домре. – К., 1989.
29. Максимов Е. Оркестры и ансамбли русских народных инструментов. – М., 1983.
30. Максимов Е. Русские музыканты-самородки. – М., 1987.
31. Мартынов И. Николай Будашкин и русский народный оркестр// И.Мартынов. О музыке и её творцах. – М., 1980.
32. Мациевский И. Современность и инструментальная музыка бесписьменной традиции. – М., 1977.
33. Михайленко Н. Методика преподавания игры на гитаре. – К., 2003.
34. Незовибатько О. Школи гри на цимбалах. – К., 1982.
35. Носов Л. Музична самодіяльність радянської України (1917-1967). – К., 1968.
36. Пересада А. Оркестры русских народных инструментов: справочник. – Краснодар, 1985.
37. Пересада А. Справочник балалаечника. – М., 1977.
38. Пересада А. Справочник домриста. – Краснодар, 1993.
39. Попонов В.Б. Русская народная инструментальная музыка. – М., 1984
40. Пшеничний Д. Аранжировка для народних інструментів. – К., 1980.
41. Соколов Ф. Андреев В.В. и его оркестр. – Л., 1962.
42. Фаминцын А. Домра и сродные ей танбуровидные инструменты. – СПб., 1891.
43. Фаминцын А. Скоморохи на Руси. – СПб., 1989.
44. Шуст Я. Кобзарі і лірники України на фоні слов'янського епосу. – Львів, 1953.
45. Яценко Л. Державна заслужена капела бандуристів Української РСР. – К., 1970.